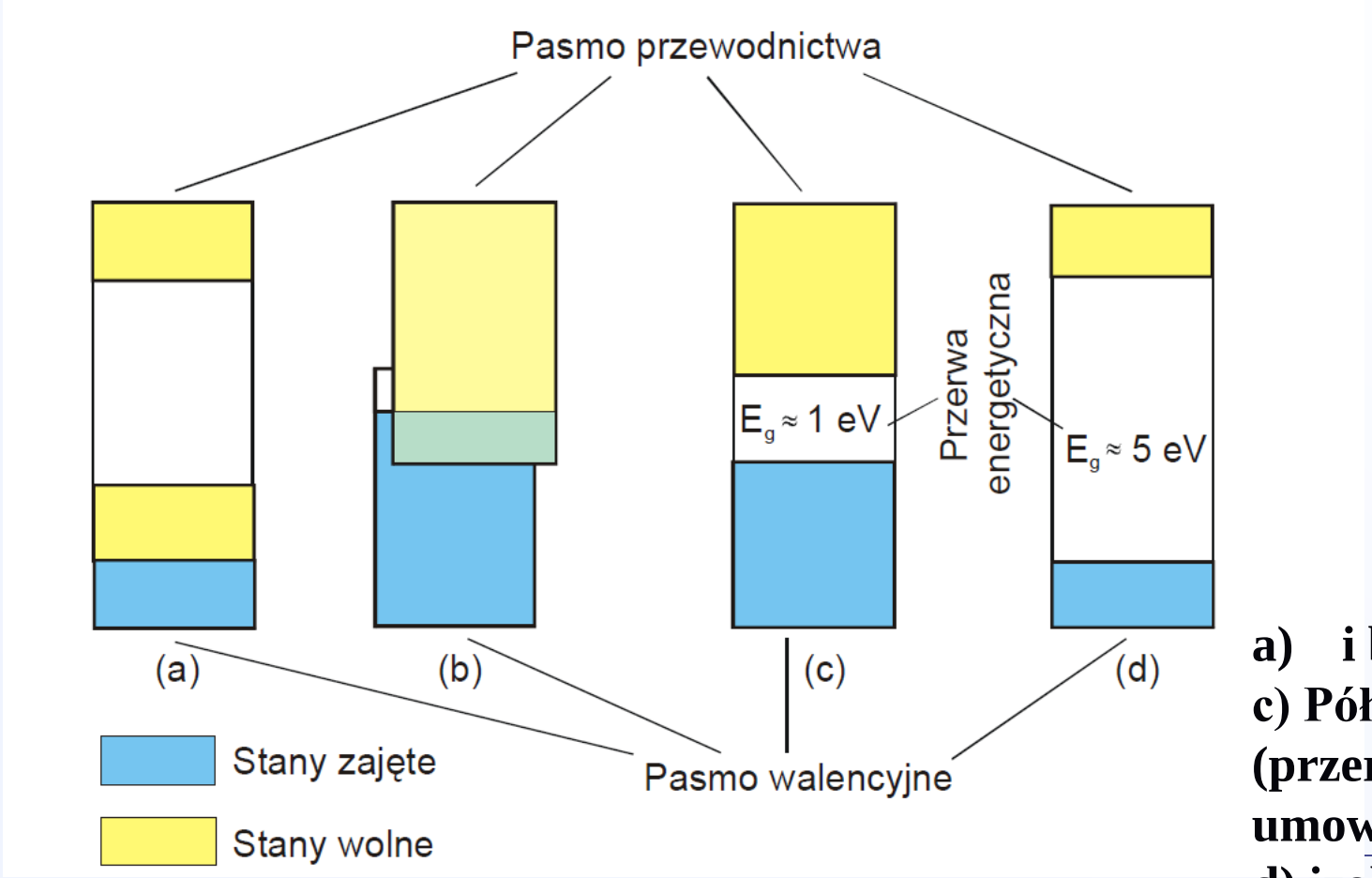
Wykład III

Periodyczność sieci krystalicznej i relacja dyspersji

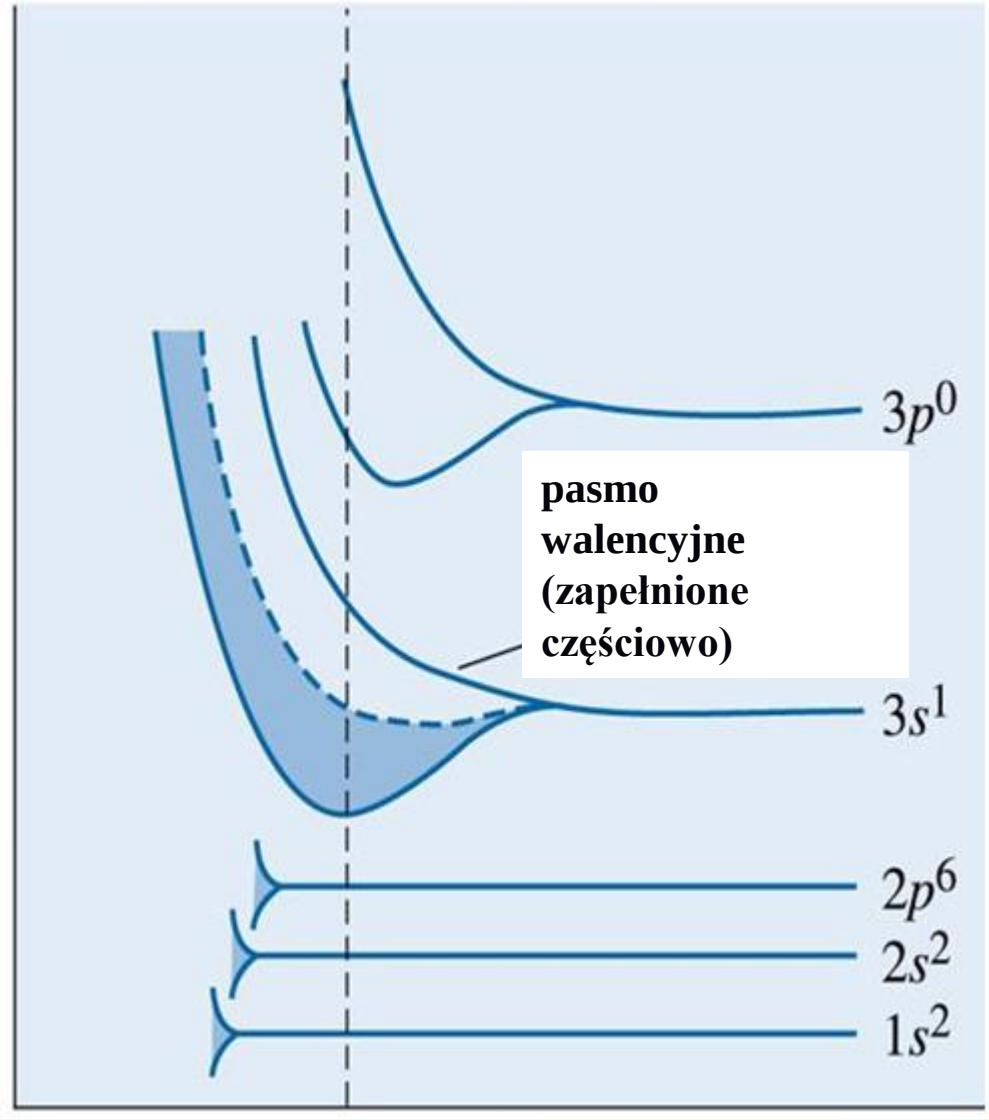
Metale, izolatory, półprzewodniki

- **Zbliżenie atomów w krysztale prowadzi do rozszczepienia poziomów energetycznych. Istotnemu rozszczepieniu ulegają poziomy elektronów walencyjnych.**
- **Rozszczepione poziomy grupują się w pasma**

a) i b) - metale,
c) Półprzewodnik (przerwa wzbr. 1eV- umownie)
d) izolator

Powstawanie pasm w krysztale sodu

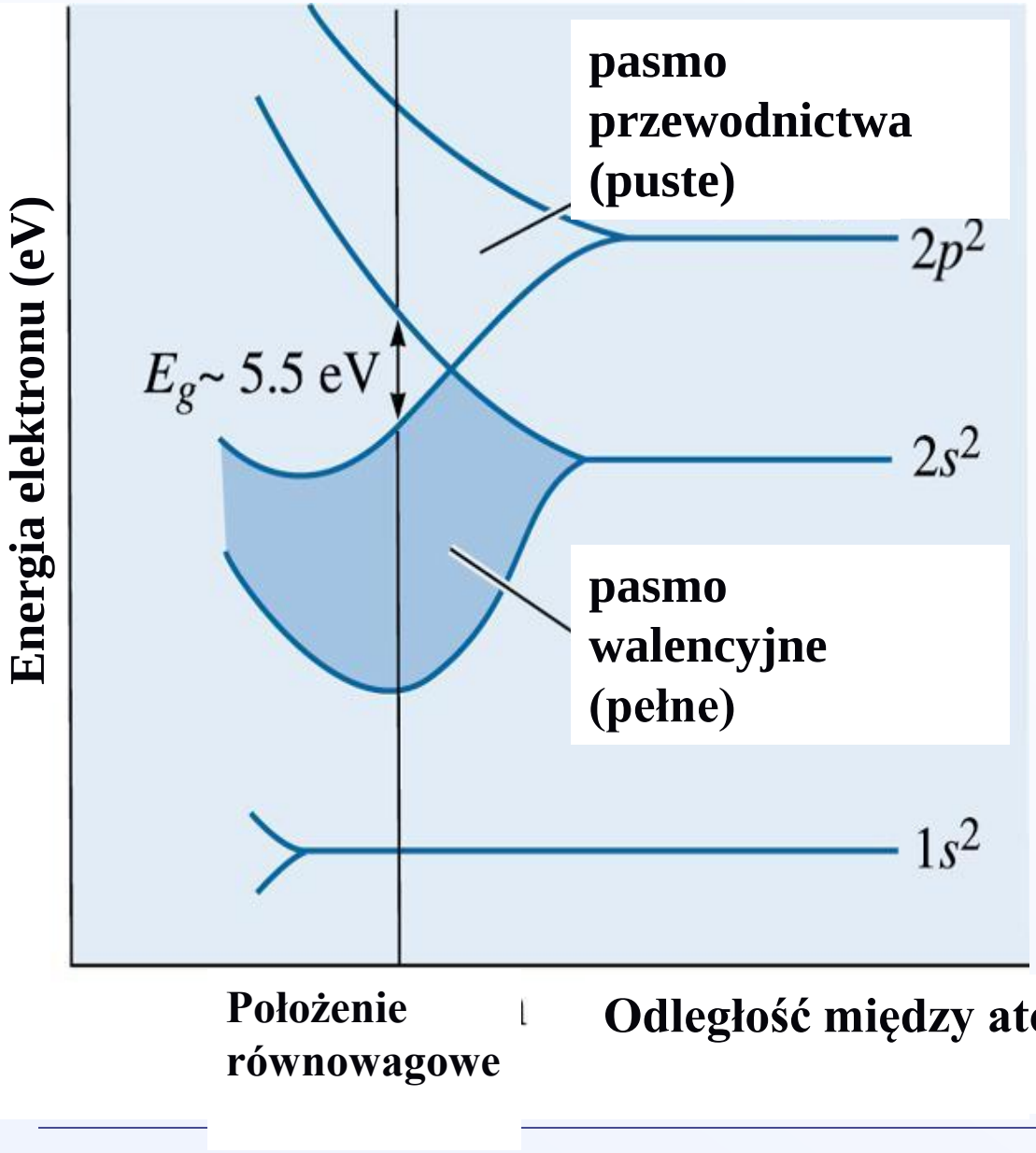

Konfiguracja w izolowanym atomie Na:

$1s^2\ 2s^2 2p^6\ 3s^1$

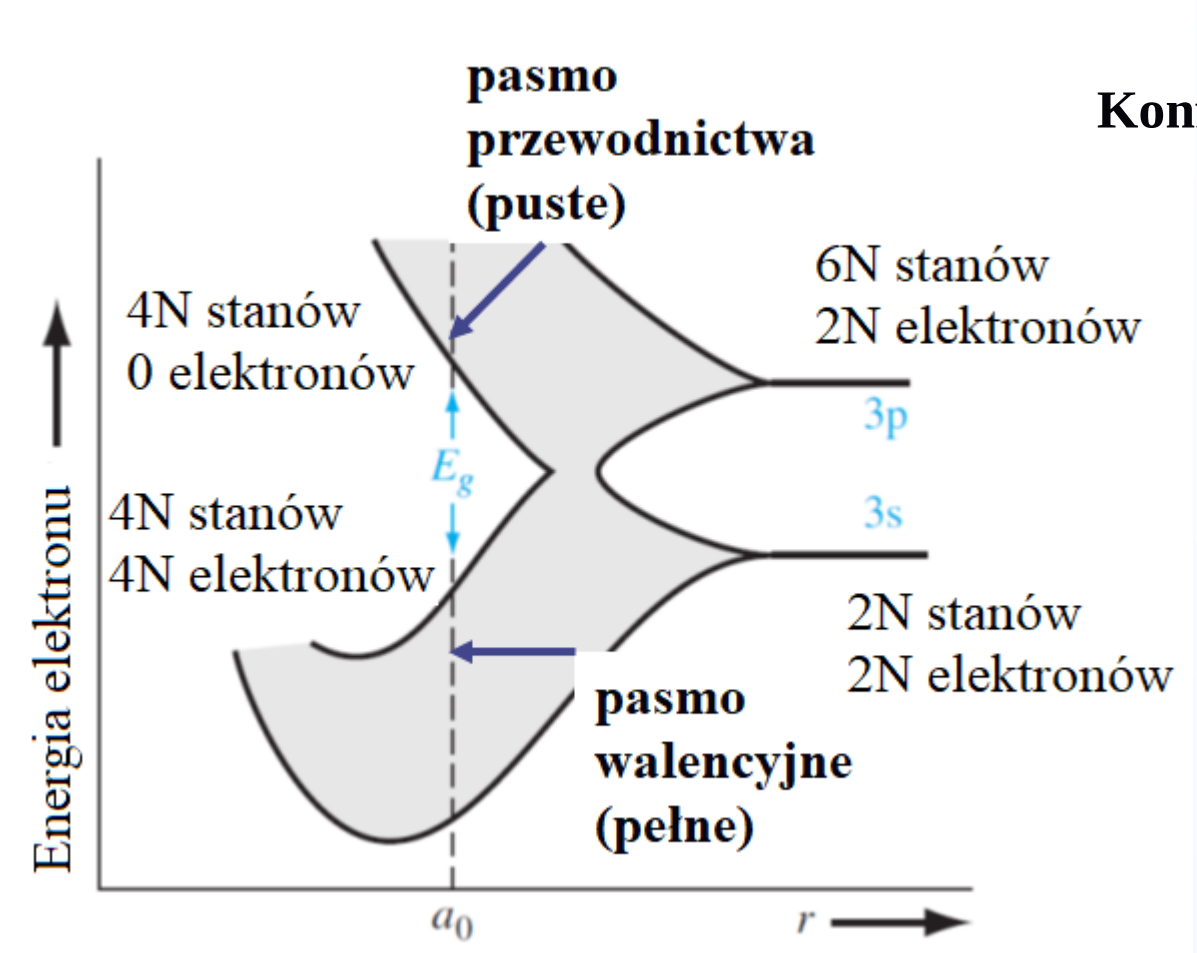
Ne

Powstawanie pasm w krysztale diamentu

Konfiguracja w izolowanym atomie C:
$1s^2 2s^2 2p^2$

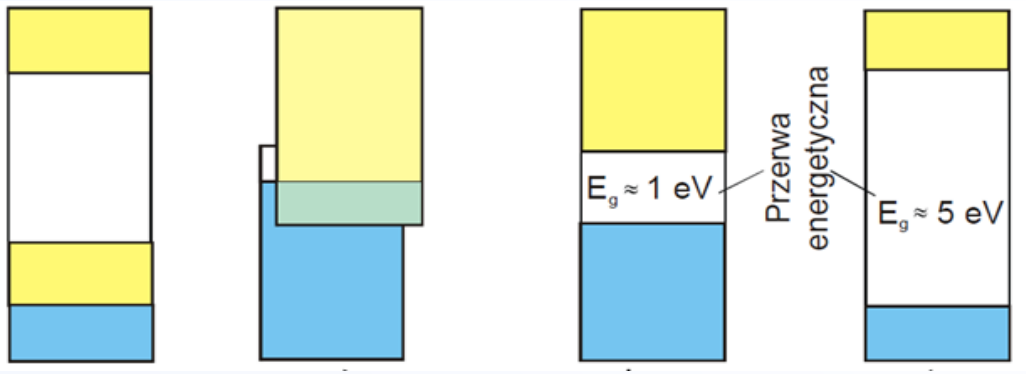
Powstawanie pasm w krysztale krzemu

Konfiguracja w izolowanym atomie Si:

$1s^2\ 2s^2 2p^6\ 3s^2 3p^2$

Metale, izolatory, półprzewodniki

metale **półprzewodnik** **izolator**

To podejście tłumaczy:

- **małą oporność metali w niskiej T (brak przerwy wzbronionej: stany wolne znajdują się w sąsiedztwie stanów zajętych elektronami);**
- **większą oporność półprzewodników i największą - izolatorów (im większa E_g, tym mniejsze prawdopodobieństwo, że elektron znajdzie się w pasmie przewodnictwa);**

$$p \sim e^{\frac{-E_g}{kT}}$$

$$k = 1.38 \cdot 10^{-23} J/K$$

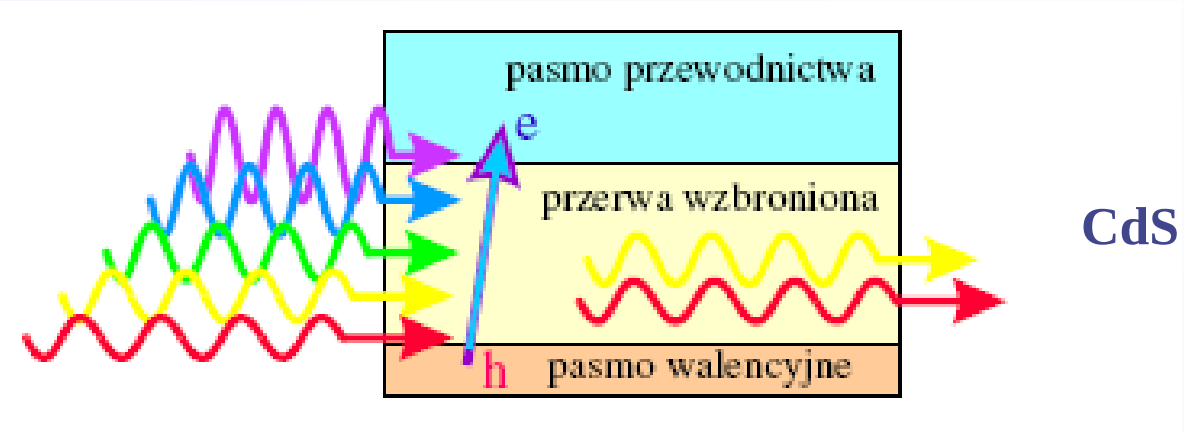
- **wykładniczy spadek oporności półprzewodników ze wzrostem temperatury (im wyższa temperatura, tym większe prawdopodobieństwo, że elektron znajdzie się w pasmie przewodnictwa).**

Krawędź absorpcji

To podejście tłumaczy również występowanie krawędzi absorpcji w półprzewodnikach i izolatorach (tylko fotony o energii większej od E_g zostaną zaabsorbowane):

$$E_F = \frac{hc}{\lambda} = h\nu \geq E_g$$

$$h = 6.63 \cdot 10^{-34} Js$$
$$c = 3 \cdot 10^{8} m/s$$

CdS

$$\lambda(nm) = \frac{1240}{E(eV)}$$

$$1eV = 1.6 \cdot 10^{-19} C \cdot V = 1.6 \cdot 10^{-19} J$$

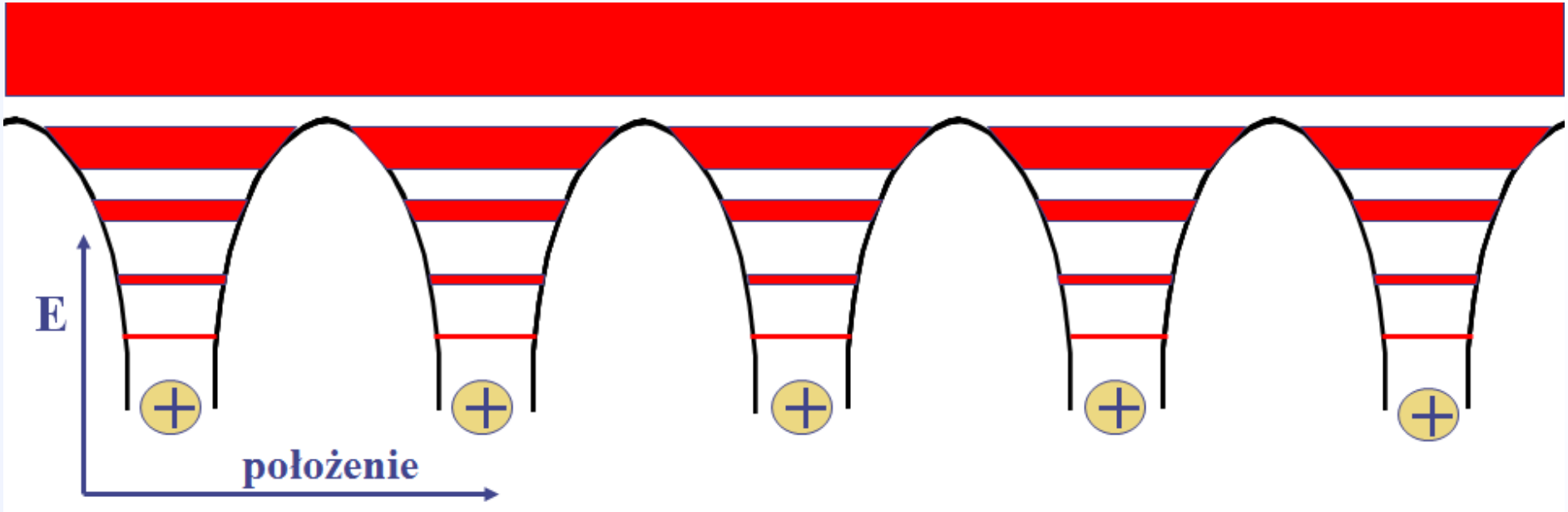
Kłopoty

To podejście nie jest wystarczające aby wyjaśnić, dlaczego trudno jest wykonać diodę świecącą z krzemu….

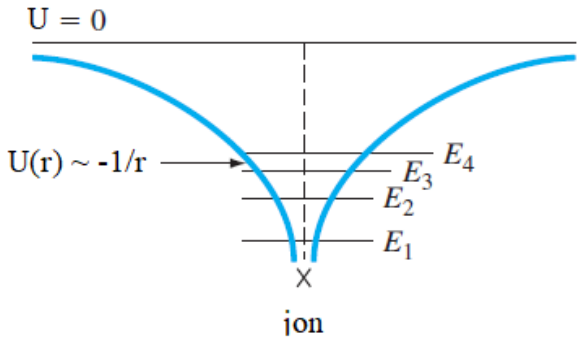
Problem rozwiązuje uwzględnienie periodyczności sieci krystalicznej.

Periodyczność sieci i dozwolone pasma energii

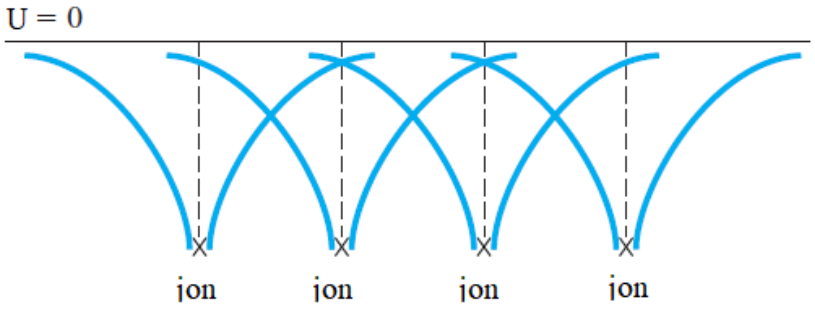
- Izolowane atomy mają dyskretne dozwolone poziomy energetyczne
- Periodyczność sieci w ciele stałym prowadzi również do pojawienia się pasm energetycznych oddzielonych obszarami wzbronionymi

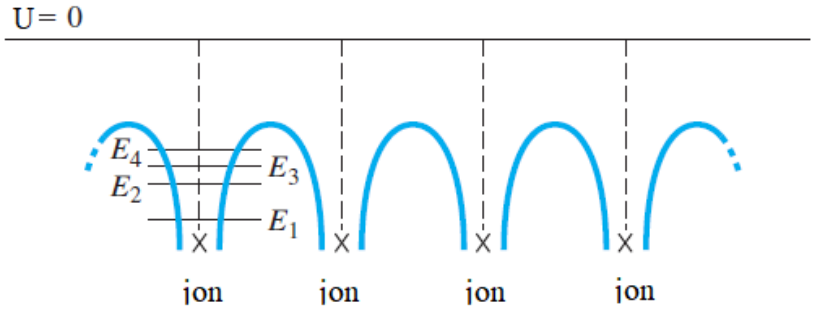
Energia potencjalna łańcucha monoatomowego

Energia potencjalna elektronu w izolowanym atomie

Przekrycie energii potencjalnej elektronu w krysztale jednowymiarowym

Wypadkowa energia potencjalna elektronu w krysztale jednowymiarowym

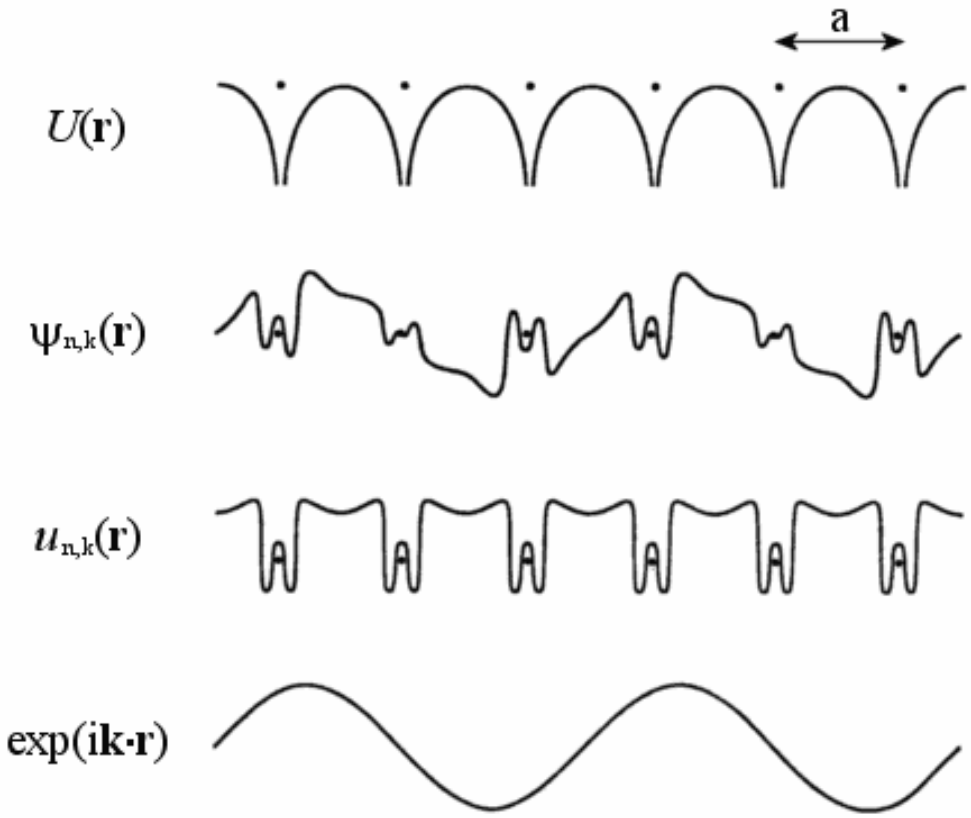
Twierdzenie Blocha

W krysztale funkcje falowe będące rozwiązaniem równania Schrödingera z potencjałem periodycznym U(r) są iloczynem zespolonej fali płaskiej $e^{i(\mathbf{k}\cdot\mathbf{r})}$ (odpowiadającej swobodnemu elektronowi) i funkcji periodycznej $u_{n,k}(\mathbf{r})$ (n – liczba całkowita, numeruje pasma).

$$\Psi_{nk}(\mathbf{r}) = e^{i\mathbf{kr}} u_{nk}(\mathbf{r})$$

Liczba falowa: $k = \frac{2\pi}{\lambda}$

***k* - wektor falowy**

Niejednoznaczność wektora k

Funkcje Blocha posiadają dziwną własność: zarówno same funkcje Ψ jak i odpowiadające im wartości własne energii E obliczone dla k oraz k+G są identyczne:

$$\Psi_{n,\mathbf{k}}(\mathbf{r}) = \Psi_{n,\mathbf{k}+\mathbf{G}}(\mathbf{r}) \qquad E_n(\mathbf{k}) = E_n(\mathbf{k}+\mathbf{G})$$

gdzie G jest <u>wektorem sieci odwrotnej:</u>

$$\mathbf{G} = n_1\mathbf{b_1} + n_2\mathbf{b_2} + n_3\mathbf{b_3}$$

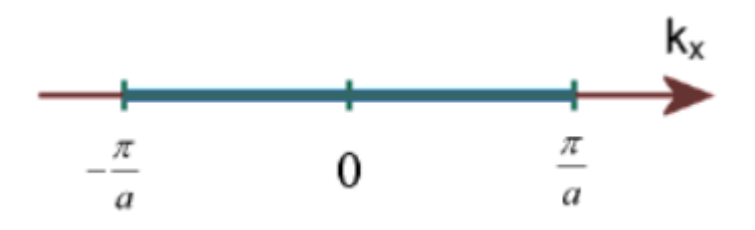
$$\mathbf{b}_1 = 2\pi\frac{\mathbf{a}_2\times\mathbf{a}_3}{\mathbf{a}_1\cdot\mathbf{a}_2\times\mathbf{a}_3} \qquad \mathbf{b}_2 = 2\pi\frac{\mathbf{a}_3\times\mathbf{a}_1}{\mathbf{a}_1\cdot\mathbf{a}_2\times\mathbf{a}_3} \qquad \mathbf{b}_3 = 2\pi\frac{\mathbf{a}_1\times\mathbf{a}_2}{\mathbf{a}_1\cdot\mathbf{a}_2\times\mathbf{a}_3}$$

n_1,n_2 i n_3 – liczby całkowite, a_i są wektorami podstawowymi sieci krystalicznej, b_i są wektorami podstawowymi sieci odwrotnej.

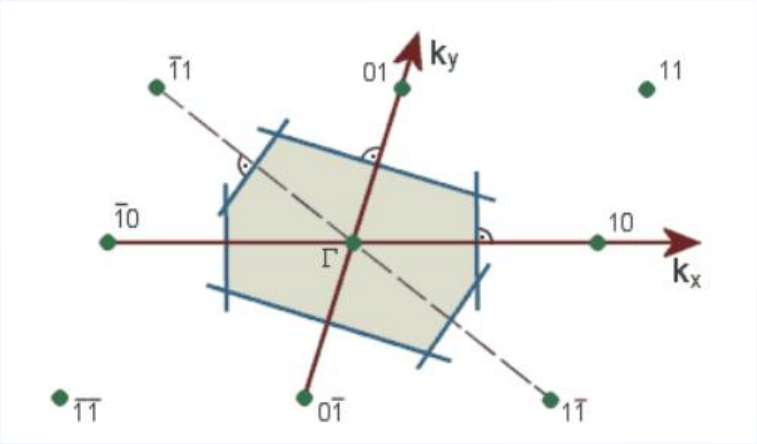
Węzły sieci odwrotnej są wyznaczone przez zbiór wektorów G

<u>Dla łańcucha monoatomowego $G = \frac{2\pi}{a}$, gdzie a – odległość między atomami</u>.

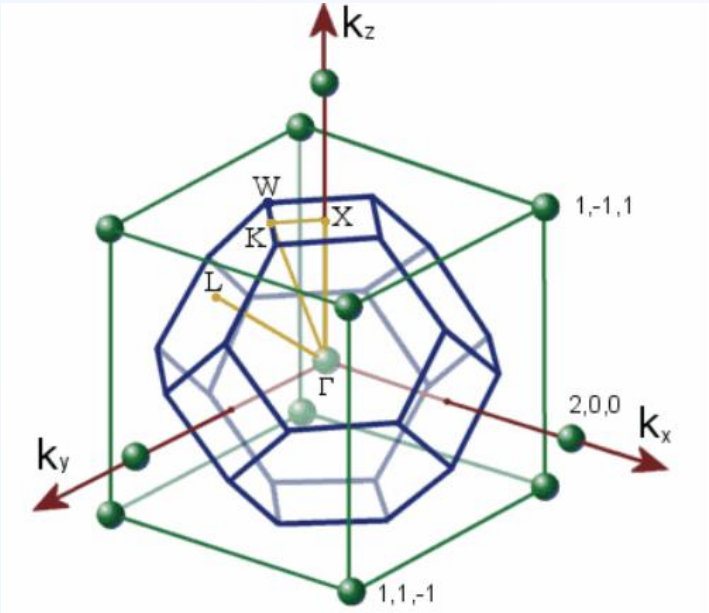
I strefa Brillouina

W przestrzeni jednowymiarowej (łańcuch monoatomowy) jest to odcinek od $-\frac{\pi}{a}$ do $+\frac{\pi}{a}$

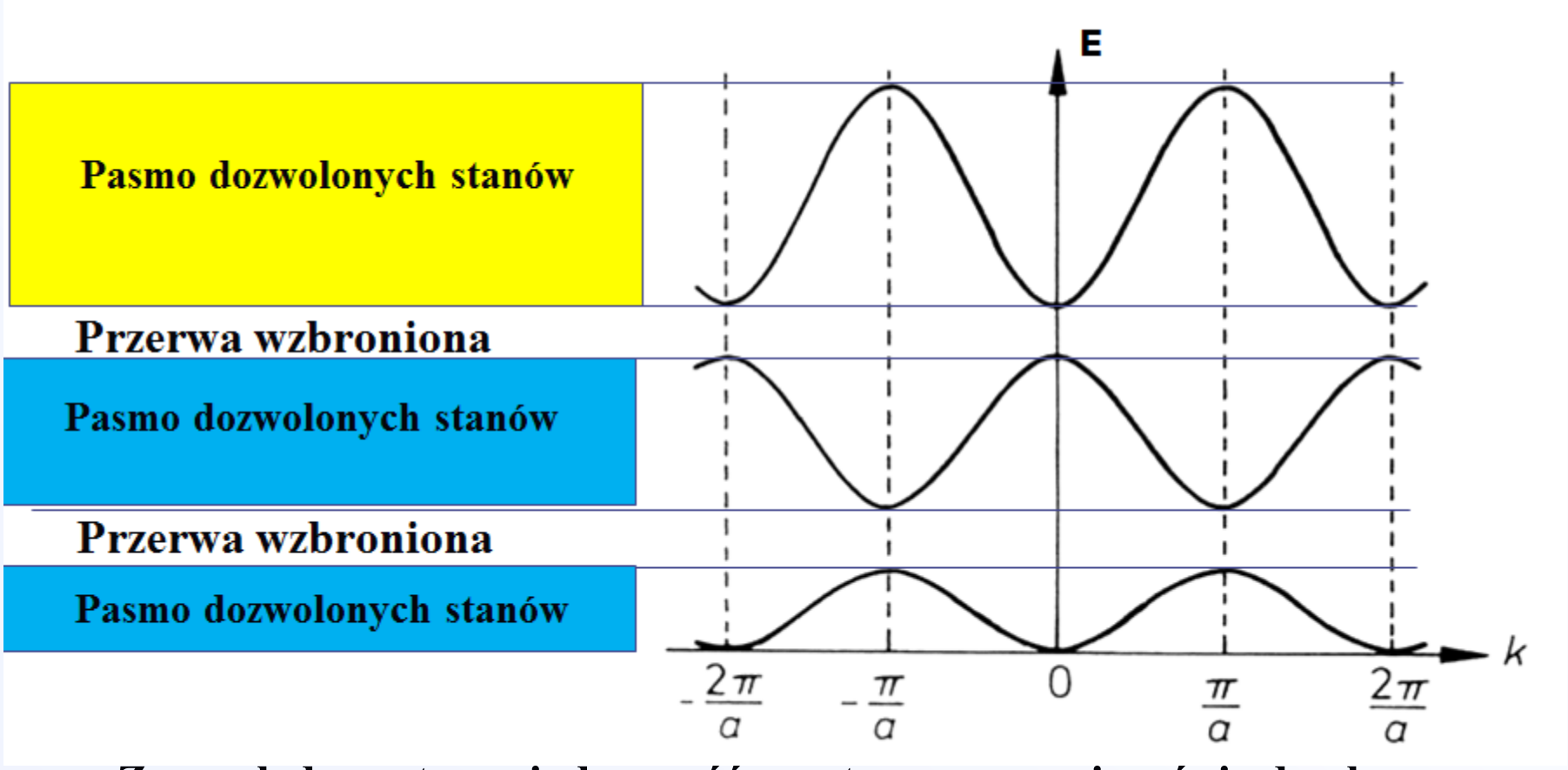

W przestrzeni dwuwymiarowej dla sieci ukośnokątnej jest to obszar ograniczony symetralnymi odcinków łączących sąsiednie węzły sieci odwrotnej.

W krysztale trójwymiarowym dla sieci regularnej powierzchniowo centrowanej (fcc) ograniczające strefę ściany kwadratowe i sześciokątne pochodzą, odpowiednio, od punktów sieci odwrotnej typu (2,0,0) i (1,1,1).

Periodyczność E(k)

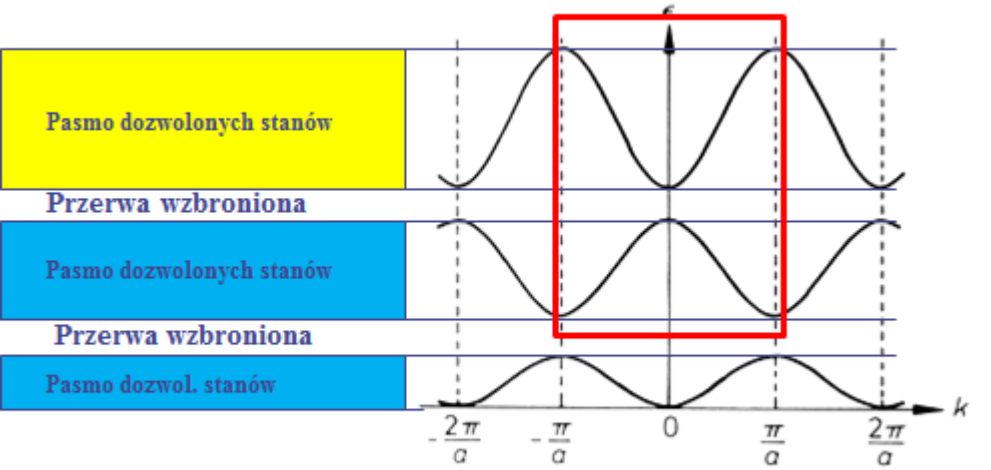
$$E_n(\mathbf{k}) = E_n(\mathbf{k} + \mathbf{G})$$

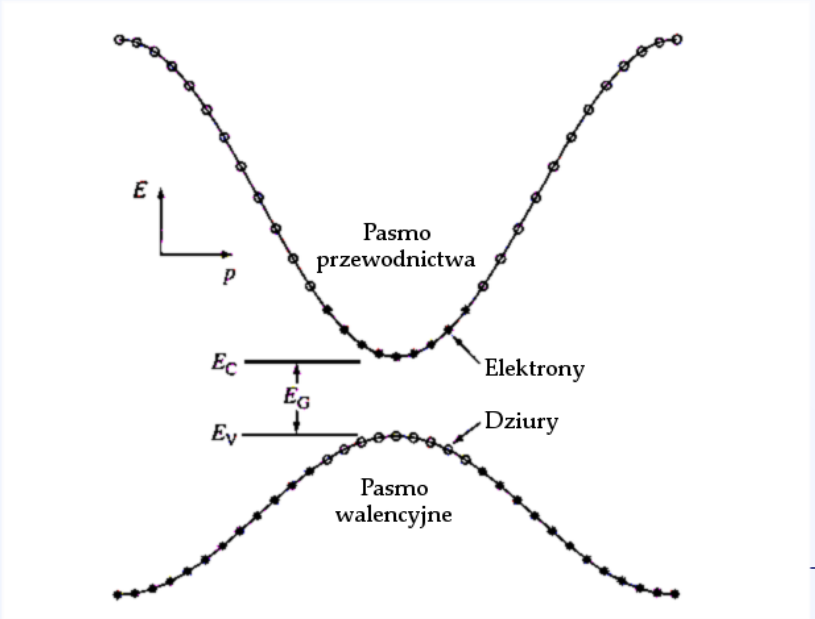

Ze względu na tę periodyczność, wystarczy ograniczyć się do obszaru

od $-\frac{\pi}{a}$ do $+\frac{\pi}{a}$, czyli do tzw. I-szej strefy Brillouina

E(k) (relacja dyspersji)

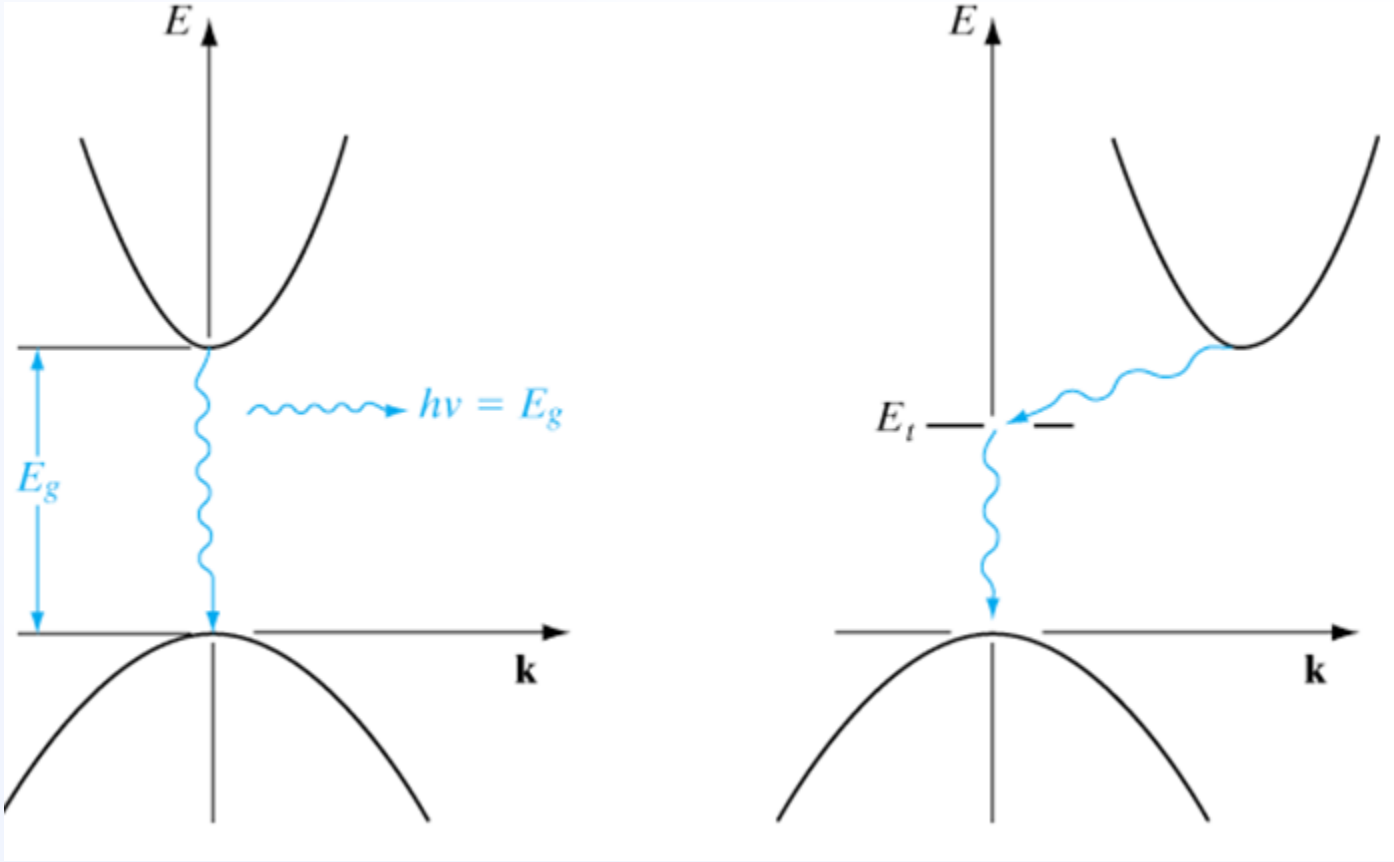

Jak wcześniej wspomniano, ze względu na periodyczność E(k), wystarczy ograniczyć się do obszaru tzw. I-szej strefy Brillouina.

W większości półprzewodników pasmo przewodnictwa i pasmo walencyjne w pobliżu swoich krawędzi mają postać jak na rysunku obok. Z całej zależności E(k) „wycinamy” obszar zaznaczony na górnym rys. na czerwono

Półprzewodniki z prostą i skośną przerwą wzbronioną

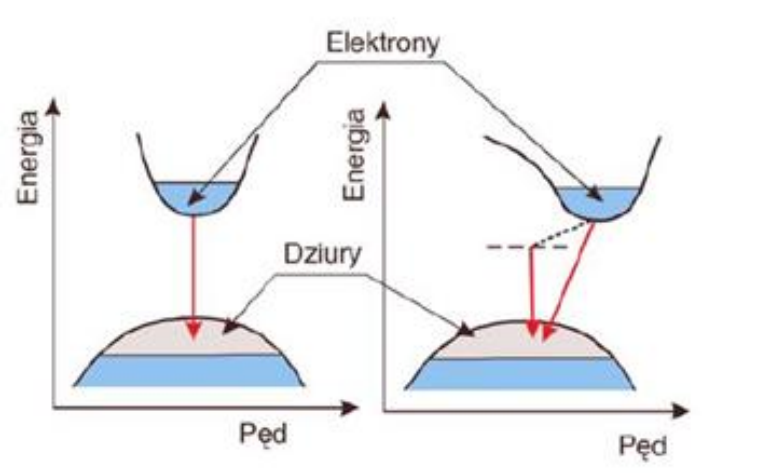

Przerwa prosta **Przerwa skośna**

Relacja dyspersji E(k) i rekombinacja promienista

$$E2 - E1 = h\nu$$

$$p_{fotonu} \ll p_{elektronu}$$

$$p = \frac{h}{2\pi}k = \hbar k$$

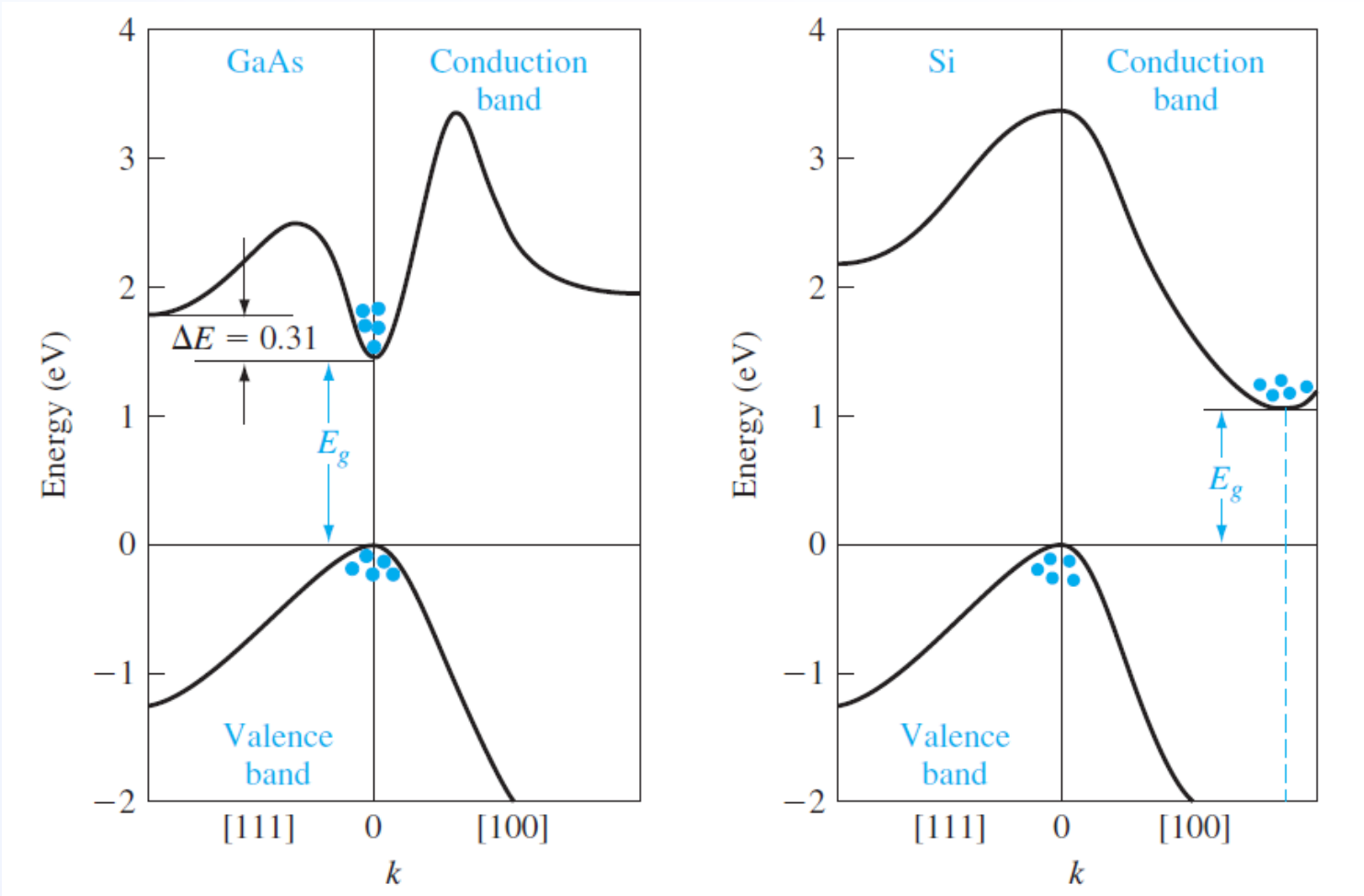

Przerwa prosta: $p_2 - p_1 \cong 0$

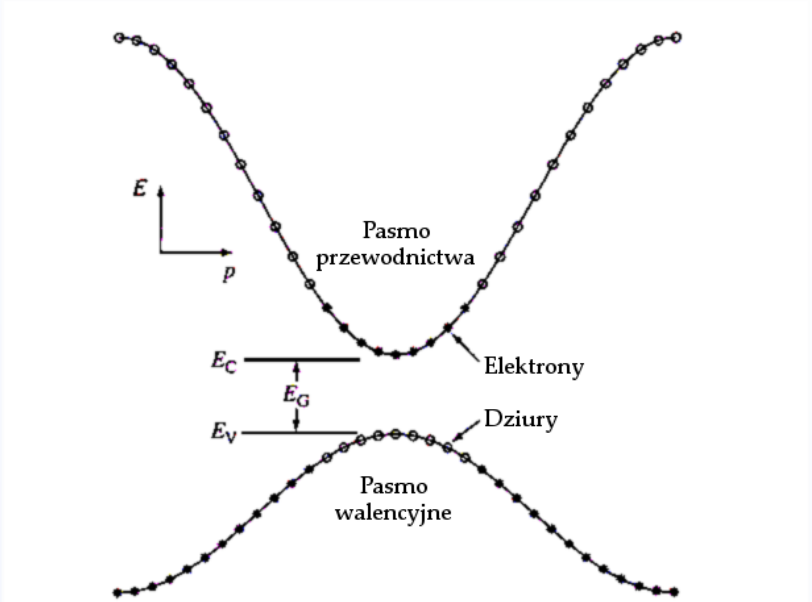
Przerwa skośna: $p_2 - p_1 \cong p_{fononu}$

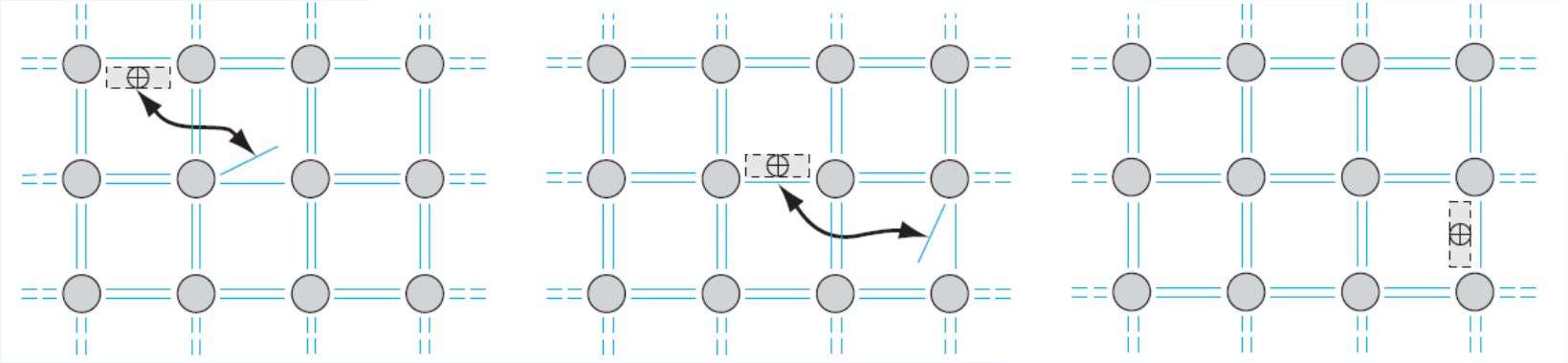
Aby mogła nastąpić emisja lub absorpcja światła, muszą zostać spełnione zasady zachowania energii i pędu (w krysztale tj. pseudopęd). Pęd fotonu jest do pominięcia w stosunku do pędu elektronu w ciele stałym. Dlatego emisja i absorpcja w półprzewodniku z prostą przerwą wzbronioną są dużo bardziej prawdopodobne niż w przypadku półprzewodnika ze skośną przerwą, gdzie w obydwu procesach musi wziąć udział trzecia cząstka – fonon. Inaczej nie zostanie spełniona zasada zachowania pędu.

Półprzewodniki z prostą i skośną przerwą wzbronioną

Koncepcja dziury

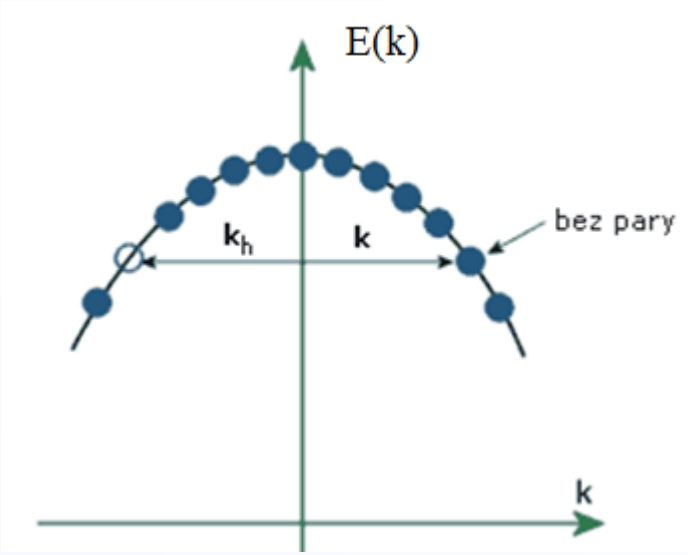

Elektron porusza się w lewo a dziura w prawo

Koncepcja dziury

Elektron opisany funkcją Blocha jest naładowaną cząstką biegnącą przez kryształ. W obrazie klasycznym reprezentuje prąd elektryczny. W paśmie całkowicie zapełnionym każdemu elektronowi o wektorze falowym *k* /prędkości V_i) towarzyszy elektron z *–k*/prędkością –V i odpowiednie przyczynki do prądu znoszą się.

$$J = (-e)\sum_{i}^{N} \mathbf{V}_i = 0$$

Jeśli zabierzemy jeden elektron, to wytworzymy dziurę, ale prąd będzie wówczas różny od zera:

$$J = \underbrace{(-e)\sum_{i} \mathbf{V}_i}_{=0} - (-e)\mathbf{V}_e = e\mathbf{V}_e$$

Taki sam prąd wytworzymy jeśli do całkowicie zapełnionego pasma wprowadzimy dziurę o nieznanym ładunku q_h i nieznanej prędkości v_h

$$J = \underbrace{(-e)\sum_{i} \mathbf{V}_i}_{=0} + q_h \mathbf{V}_h = q_h \mathbf{V}_h$$

Pojęcie i właściwości dziury

$$J = \underbrace{(-e)\sum_i \mathbf{V}_i}_{=0} - (-e)\mathbf{V}_e = e\mathbf{V}_e \qquad J = \underbrace{(-e)\sum_i \mathbf{V}_i}_{=0} + q_h \mathbf{V}_h = q_h \mathbf{V}_h$$

$$\downarrow$$

$$q_h = +e \qquad \mathbf{v_h = v_e}$$

Przyspieszenie brakującego elektronu i dziury są takie same:

$$a_e = -\frac{eE}{m_e^*} = \frac{eE}{m_h^*} = a_h$$

$$\downarrow$$

$$m_h^* = -m_e^*$$

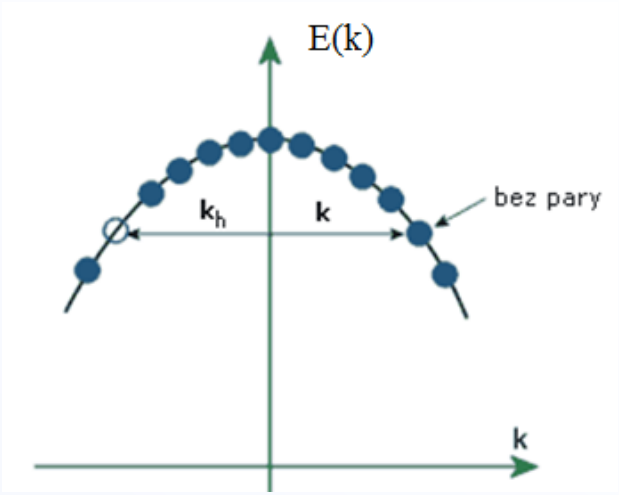
Masa efektywna

Dla elektronu swobodnego:

$$E = \frac{p^2}{2m} = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} \qquad \frac{dE}{dk} = \frac{\hbar^2 k}{m} \qquad \frac{d^2E}{dk^2} = \frac{\hbar^2}{m} \qquad m = \hbar^2 \left(\frac{d^2E}{dk^2} \right)^{-1}$$

Dla elektronu w sieci krystalicznej:

$$m_e^* = \hbar^2 \left(\frac{d^2E}{dk^2} \right)^{-1}$$

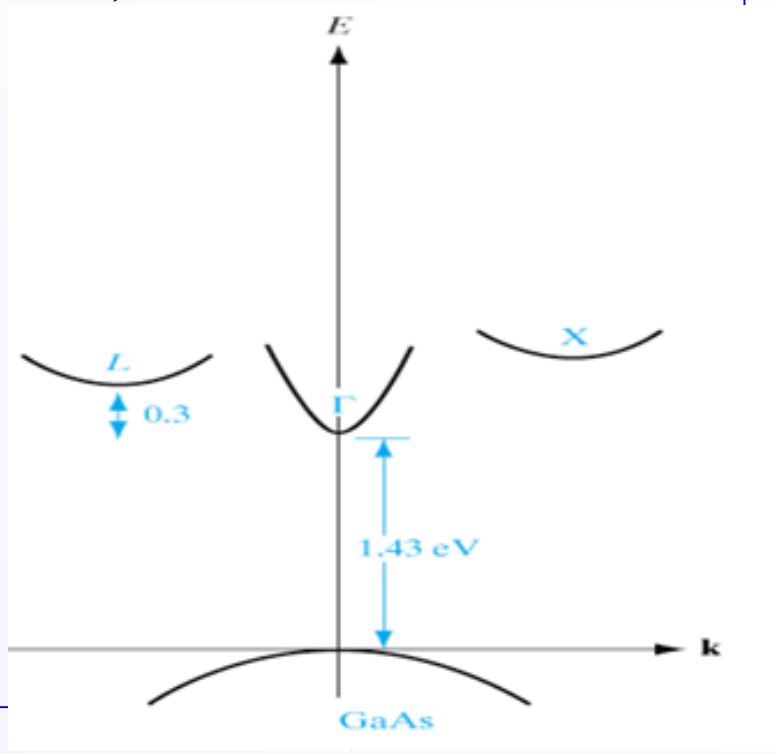

Dla dziury w sieci krystalicznej (w pasmie walencyjnym):

$$E_h = -E_e \qquad m_h^* = -m_e^* \qquad \mathbf{k}_h = -\mathbf{k}_e$$

Relacja E(k) decyduje o masie efektywnej!

- **Masa efektywna elektronów w punkcie Γ w GaAs w pasmie przewodnictwa jest mała (duża krzywizna, pochodna $\frac{d^2E}{dk^2}$ duża i m_e^* mała) w porównaniu do masy efektywnej dziur w punkcie Γ (mała krzywizna, pochodna $\frac{d^2E}{dk^2}$ mała i m_h^* duża)**

$$m_e^* = \hbar^2 \left(\frac{d^2E}{dk^2} \right)^{-1}$$

- **Elektrony przy wierzchołku pasma walencyjnego mają masę efektywną ujemną. Dziury – dodatnią.**